

Preventie- en Handhavingsplan

Voor de uitvoering van de Drank- en Horecawet

2014 en 2015

Inhoudsopgave

	Inleiding	3
1	Probleemanalyse	4
2	Wettelijk kader	5
3	Beleidsfocus	
	3.1. Uitgangspunten en onderbouwing van beleid	6
	3.2. Doelgroep	6
	3.3. Doelstellingen	7
4	Risicoanalyse, interventiestrategie & handhaving	
	4.1 Negatieve effecten bij ontbreken handhaving	9
	4.2. Prioriteiten	9
	4.3 Interventiestrategie	10
	4.4 Handhavingsmix	11
	4.5 Hotspots inventariseren	12
	4.6 Interventiestrategie bepalen	12
	4.7 Uitvoeren van interventiestrategie	13
5	Regelgevende activiteiten	14
6	Communicatieve en educatieve activiteiten	
	6.1 Alcoholverstrekkers	15
	6.2 Onderwijs	16
	6.3 Ouders en de thuissituatie	16
	6.4 Jongeren	17
7	Effectmeting en evaluatie	17
8	Samenwerking	17
9	Stand van zaken toezicht en preventie	
	9.1 Toezicht	18
	9.2 Preventie	18
10	Samenvatting	19
	Literatuurlijst	20

Inleiding

Gemeenten zijn vanaf 1 januari 2014 de belangrijkste uitvoerder van de Drank- en Horecawet (DHW). Zowel op juridisch-, handhavings-, en educatief vlak is de gemeente de regisseur van het Nederlandse alcoholbeleid. De belangrijkste wijzigingen per 1 januari 2014 zijn het algehele alcoholverbod (zwak- en sterk alcoholische drank) voor jongeren onder 18 jaar en de verplichting voor de gemeenteraad om voor 1 juli 2014 een integraal preventie- en handhavingsplan (P en H plan) vast te stellen. Het P en H plan focust zich op het gemeentelijke terrein waar alcoholpreventie en handhaving van de DHW samenkomen en elkaar kunnen versterken en is geen uitvoeringsplan.

Eén van de voornaamste doelen van de DHW is dat ze onze jeugd beschermt tegen de schadelijke effecten die alcohol kan hebben op de gezondheid en de veiligheid. En elk kind heeft het recht om op een gezonde en veilige manier op te groeien.

In de afgelopen jaren is in Rivierenland, dus ook in de gemeente Buren, al veel gedaan rond het thema alcoholmatiging. Schadelijk alcoholgebruik is een speerpunt van het huidige regionaal gezondheidsbeleid "Gezond Verder" en maakt deel uit van het uitvoeringsprogramma "Gezond Verder". Op scholen en bij tentfeesten deed de gemeente ervaring op met het uitvoeren van preventieactiviteiten. Met toezicht en handhaving is tot nu toe minder ervaring opgedaan. Daarom is er regionaal afgesproken om de ervaringen in de komende anderhalf jaar te gebruiken om vanuit de diverse beleidsterreinen opnieuw beleid en plannen te formuleren als onderdeel van de eerstvolgende regionale en lokale nota gezondheidsbeleid in 2016.

De GGD-Gelderland Zuid ontwikkelde samen met gemeenten uit de regio Rivierenland voor 2014 en 2015 een regionaal model P en H plan. De basis voor dit plan vormt:

- het Model Preventie- en Handhavingsplan 2.0 van het Trimbosinstituut,
- het (concept) Preventie- en Handhavingsplan van de regio Nijmegen en
- de reeds bestaande beleidsplannen van diverse gemeenten in Rivierenland zoals het regionaal gezondheidsbeleid Rivierenland 2012-2015.
- Ook sluit ze aan op de eerder verschenen Handreiking Gezonde Gemeente van het RIVM.
- Indien van toepassing is er rekening gehouden met de lokale Burens accenten.

Omdat er weinig ervaring is met toezicht op de naleving van de Drank- en Horecawet en ook een nulmeting ontbreekt, heeft dit plan vooralsnog een wat meer algemeen en beschrijvend karakter. Het is de bedoeling dat het plan vanaf 2016 concreter zal zijn.

1 Probleemanalyse

Sinds 1988 is onder Nederlandse jongeren het alcoholgebruik flink toegenomen. Jongeren gingen in de loop van de afgelopen decennia *meer, vaker én op jongere leeftijd* drinken. In 2003 waren Nederlandse jongeren zelfs koplopers in Europa, als het ging om bingedrinken, oftewel het op een avond meer dan vijf drankjes drinken (Hibell e.a., 2012).

Afgelopen decennium werd sterk ingezet op het voorkomen van drinken door jongeren onder de 16. In Rivierland is van 2008 tot en met 2011 het alcoholmatigingsproject Jeugd 'Niks mis met fris' uitgevoerd. Gevolg was dat drankgebruik onder jonge pubers sterk afnam, vooral onder de jongste groep. Uit het onderzoek EMOVO 2011* bleek dat in vergelijking met hetzelfde onderzoek in 2007 minder jongeren weleens alcohol hadden gedronken, minder jongeren dronken recent alcohol, minder jongeren dronken een grote hoeveelheid op een avond (bingedrinken) en minder jongeren waren al eens dronken of aangeschoten.

Ouders waren minder tolerant geworden. Ze vonden het in 2011 minder vaak goed dat hun kind alcohol gebruikt dan 8 jaar daarvoor. Twee derde van de jongeren heeft de afspraak met zijn/haar ouders om tot een bepaalde leeftijd geen alcohol te drinken. Een kwart van de ouders koopt weleens alcohol voor hun kind.

Onder jongeren van 16 jaar en ouder veranderde er echter weinig. Zij dronken nog bijna even vaak als 4 jaar daarvoor.

Als jongeren aan drank willen komen is dat relatief makkelijk in Nederland. Meer dan de helft van de verkooppunten (53%) leefde de oude leeftijdsgrens van 16 jaar niet na in 2013 (Roodbeen, e.a.), 2014).

Als jongeren in hun puberjaren veel drinken, neemt de kans toe dat ze later problemen met hun drankgebruik krijgen. Eén op de drie mannen in de leeftijdsgroep van 16 tot 24 jaar valt onder de noemer 'probleemdrinker'. Iemand wordt zo genoemd als hij of zij problemen heeft door regelmatig of stevig drinken'. Regelmatig drinken is daarbij minstens 21 dagen per maand vier of meer glazen drank. Stevig drinken is minstens vier keer per maand zes of meer glazen drank. De problemen lopen uiteen van black-outs door drankgebruik tot alcoholongevallen, regelmatige dronkenschap/katers en problemen met vrienden en familie (Van Dijkck 2005).

Alcoholgebruik kan ongunstig zijn voor de ontwikkeling van de hersenstructuren. Juist als hersendelen in ontwikkeling zijn, zijn ze erg kwetsbaar voor deze giftige stof. Als er in de puberjaren veel wordt gedronken, ontwikkelt het brein zich minder goed – dat is althans bij ratten het geval**. Hoewel rattenhersen niet hetzelfde zijn als mensenhersen zijn er sterke aanwijzingen dat alcohol ook bij mensen voor ernstige schade aan het brein kan zorgen. Wordt er gekeken naar het brein van personen die erg veel hebben gedronken in hun puberteit, dan blijkt dat bepaalde functies bij hen minder goed ontwikkeld zijn. Pubers met alcoholproblemen scoren lager dan andere jongeren op taalvaardigheid, intelligentie, aandacht en ruimtelijk inzicht.

Overmatig alcoholgebruik kan dus gevolgen hebben voor het brein, maar vergroot ook de kans op verkeersongevallen, letselschade, geweld (waaronder ook seksueel geweld) en onveilig vrijen. Vooral jongeren die veel drinken zijn vaker bij deze vormen van riskant gedrag betrokken.

* EMOVO: elektronische monitor en voorlichting, een onderzoek naar gezondheid en leefstijl onder leerlingen van klas 2 & 4 van het voortgezet onderwijs, uitgevoerd door GGD Gelderland-Zuid

** Bij puberratten die erg veel drinken, zijn bepaalde functies van het brein minder goed ontwikkeld. Vooral het drinken van veel alcohol in korte tijd is slecht voor het brein. Puberratten die eenmalig veel alcohol krijgen, blijken daarna minder hersencellen aan te maken (Crew e.a., 2000).

2 Wettelijk kader

De DHW schrijft het volgende voor:

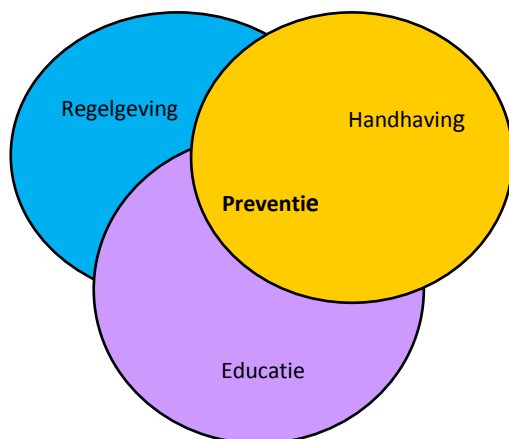
Drank- en Horecawet artikel 43a

1. De gemeenteraad stelt uiterlijk zes maanden na inwerkingtreding van dit artikel voor de eerste maal een preventie- en handhavingsplan alcohol vast. Vervolgens wordt dit plan elke vier jaar gelijktijdig met de vaststelling van de lokale nota gezondheidsbeleid, bedoeld in artikel 13, tweede lid, van de Wet Publieke Gezondheid, vastgesteld. Het plan kan tussentijds worden gewijzigd.
2. Het plan bevat de hoofdzaken van het beleid betreffende de preventie van alcoholgebruik, met name onder jongeren, en de handhaving van de wet.
3. In het plan wordt in ieder geval aangegeven:
 - a. wat de doelstellingen zijn van het preventie- en handhavingsbeleid alcohol;
 - b. welke acties worden ondernomen om alcoholgebruik, met name onder jongeren, te voorkomen, al dan niet in samenhang met andere preventieprogramma's als bedoeld in artikel 2, tweede lid, onderdeel d, van de Wet Publieke Gezondheid;
 - c. de wijze waarop het handhavingsbeleid wordt uitgevoerd en welke handhavingsacties in de door het plan bestreken periode worden ondernomen;
 - d. welke resultaten in de door het plan bestreken periode minimaal behaald dienen te worden.

3 Beleidsfocus

3.1 Uitgangspunten en onderbouwing van beleid

Dit plan is gebaseerd op een integrale beleidsvisie. Er is immers sprake van een preventie én handhavingsplan. Meerdere afdelingen binnen de gemeente - en dus ook meerdere type maatregelen – worden ingezet bij de aanpak van de alcoholproblematiek. We richten ons op 3 beleidspijlers: educatie, regelgeving en handhaving. De persoon, zijn sociale omgeving, het aanbod van drank en het overheidsbeleid vormen samen een systeem dat uiteindelijk de keuze van de gebruiker bepaalt. Het meest succesvol zijn strategieën die vooral de omgeving van de drinker beïnvloeden. En in die omgeving van de jonge drinker spelen alcoholverstrekkers, scholen en ouders een belangrijke rol. In dit P en H plan staat daarom de omgeving van de jonge drinker centraal.

Figuur 1: Preventiemodel Reynolds

3.2 Doelgroep

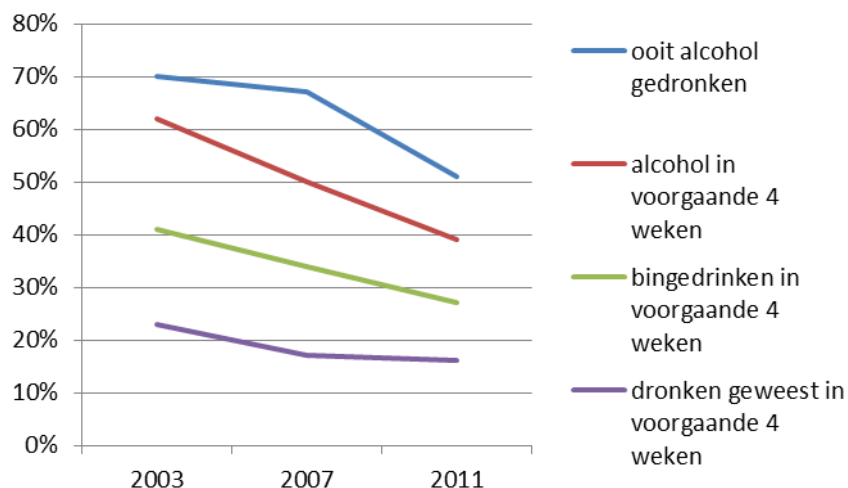
De uiteindelijke doelgroep van dit P en H plan zijn jongeren en jongvolwassenen tot 24 jaar. Het accent ligt nadrukkelijk op de groep onder de 18 jaar. Het is bekend dat de gezondheidsschade van alcoholgebruik het grootst is onder de 18 jaar. Jongeren onder de 18 jaar zijn fysiek nog niet geheel volwassen en met name de hersenen zijn nog volop in ontwikkeling. Alcohol kan deze ontwikkeling schaden. Met dit gegeven in het achterhoofd heeft de centrale overheid de leeftijdsgrens voor verkoop én bezit van alcohol verhoogd naar 18 jaar. Het toezicht op de naleving van deze leeftijdsgrens wordt als een belangrijke prioriteit beschouwd binnen het preventie- en handhavingsbeleid.

Voor 18-24 jarigen gaat het vooral om het voorkomen van overmatig alcoholgebruik. Naast gezondheidsproblematiek is veiligheidsproblematiek een belangrijke motivatie om aandacht te besteden aan deze leeftijdsgroep.

3.3 Doelstellingen

De ambitie van dit beleidsplan is er aan bij te dragen dat jongeren op een zo gezonde en veilig mogelijke wijze kunnen opgroeien, zodat hun talenten zo optimaal mogelijk tot ontwikkeling kunnen komen. Door de nieuwe leeftijdsgrens van 18 jaar en de nieuwe toezichttaken van de gemeenten zijn er meer instrumenten bijgekomen. 2014 en 2015 worden gebruikt om inzichtelijk te maken wat dit voor het gedrag van de doelgroep betekent. Om resultaten in beeld te brengen wordt gebruik gemaakt van EMOVO dat volgens de planning in najaar 2015 opnieuw wordt uitgevoerd. In de plannen vanaf 2016 worden de resultaten van EMOVO 2015 gebruikt.

Het streven is dat de dalende trend in het alcoholgebruik (zie figuur 2) verder zal doorzetten.

Figuur 2: Trend EMOVO 2003, 2007, 2011 Jongeren en alcohol in regio Rivierenland.

Ook in Buren zien we een dalende trend. De EMOVO cijfers 2011 van jongeren en alcohol zijn gunstiger dan gemiddeld in regio Rivierenland. Ten opzichte van 2007 is het percentage leerlingen dat recent alcohol heeft gedronken afgenomen en ouders zijn zich meer bewust van de schadelijke effecten van alcohol. Ondanks deze positieve ontwikkeling is alcoholmatiging een speerpunt in de regionale nota Volksgezondheid. Door het inzetten van interventies streven we naar een daling van het alcoholgebruik onder jongeren. In hoofdstuk 9.2 is een overzicht van preventie-activiteiten opgenomen.

Resultaten EMOVO 2011	Buren	Regio Rivierenland
Het percentage 13/14 jarigen (klas 2 VO) dat de afgelopen 4 weken alcohol heeft gedronken	18%	18%
Het percentage 15/16 jarigen (klas 4 VO) dat de afgelopen 4 weken alcohol heeft gedronken	69%	61%
Het percentage jongeren (Klas 2 & 4) dat binge drinkt	29%	27%
Het percentage jongeren in klas 4 dat ooit dronken of aangeschoten is geweest	58%	47%
Het percentage vierde klassers dat aangeeft dat hun ouders het goed vinden dat ze drinken	33%	30%
Het percentage ouders dat afspraken maakt met zijn kind om tot een bepaalde leeftijd geen alcohol te drinken stijgt	25%	26%

N.B. Er zijn geen regionale cijfers beschikbaar van het alcoholgebruik onder 17-18 jarigen, er wordt onder deze leeftijdsgroep geen regionale monitor uitgevoerd. Het Trimbos Instituut heeft in 2011 het landelijke onderzoek 'Jongeren en riskant gedrag' uitgevoerd. Hieruit blijkt dat onder 17/18 jarigen het percentage jongens dat alcohol heeft gedronken iets hoger is dan onder de 16 jarigen. Ze zijn echter minder vaak dronken geweest en drinken per keer ook niet echt meer dan de 16-jarigen.

Naleving doelstellingen

In Rivierenland zijn geen regionale cijfers over het naleven van de leeftijdsgrenzen uit de Drank en Horecawet door bijvoorbeeld (para commerciële) horeca, supermarkten en sportverenigingen. De ervaringen met het toezicht in de komende periode zullen meer inzicht verschaffen over het naleefgedrag van alcoholverstrekkers en jeugdigen. Daarna kunnen er concrete doelen worden gesteld wat betreft het percentage verstrekkers dat de leeftijdsgrens voor alcoholverkoop naleeft en het naleefgedrag van de jongeren conform artikel 45 van de DHW.

Handhaving heeft tot doel om ervoor te zorgen dat mensen de wet- en regelgeving naleven. Gelet op de beschikbare middelen kan niet alles worden gehandhaafd: er zullen keuzes gemaakt moeten worden. Wat willen we bereiken, wat gaan we doen en welke inzet past daarbij.

Effectdoelstellingen handhaving

- verkrijgen van objectieve gegevens over het naleefgedrag;
- het terugdringen van risico's voor de volksgezondheid door (overmatig) alcoholgebruik door vooral jongeren.

4 Risico-inventarisatie, interventiestrategie & handhaving

Het is de bedoeling periodiek de risico's te inventariseren op basis waarvan doelstellingen kunnen worden aangescherpt en de focus kan worden verlegd. De inventarisatie geeft inzicht in de concrete kenmerken van de locaties waar jongeren drinken en waar hun alcoholgebruik voor problemen zorgt. Hiermee kan het toezicht gericht worden ingezet op plaatsen waar de grootste gezondheids- en/of veiligheidswinst kan worden behaald. Door het periodieke karakter van deze inventarisatie, is het tevens een evaluatie-instrument dat inzicht geeft in de resultaten van het alcoholbeleid en dat aanknopingspunten biedt voor een volgend P- en H plan. Om de vier jaar moet het P- en H plan namelijk opnieuw worden vastgesteld, tegelijk met de nota gezondheidsbeleid.

4.1 Negatieve effecten bij ontbreken handhaving

Het is van belang om inzichtelijk te maken welke negatieve effecten op kunnen treden wanneer geen toezicht gehouden wordt en hoe groot de kans is dat negatieve effecten optreden. De effecten in het kader van de Drank- en horecawet zijn de volgende:

1. Gevaar voor de gezondheid: schade voor de gezondheid kan ontstaan bij het verstrekken (schenken of verkopen) van alcoholhoudende drank aan 18-minners of het voorhanden hebben van alcoholhoudende drank bij 18-minners, of het doorschenken van alcoholhoudende drank aan personen die reeds te veel alcohol hebben genuttigd.
2. Oneerlijke concurrentie: ongelijke kansen of financiële schade kan ontstaan door niet toegestane (horeca)activiteiten in horeca-inrichtingen die ten koste gaan van andere inrichtingen, niet toegestane horeca-activiteiten in paracommerciële inrichtingen die ten koste gaan van horeca-inrichtingen of het niet voldoen aan wettelijke eisen (inrichtingseisen en eisen die worden gesteld aan leidinggevenden).
3. Aantasting openbare orde, veiligheid of zedelijkheid: maatschappelijk ongewenst gedrag dat leidt tot verstoring van de openbare orde, de veiligheid of zedelijkheid. Het gaat om verstoringen in horecabedrijven of in de directe omgeving daarvan door aan horecabedrijven gerelateerde personen (bezoekers en personeel).

Gegevens over de kenmerken van het alcoholgebruik onder jongeren (frequentie, dronkenschap etc.) worden verkregen via de monitors van de GGD. Daarnaast zijn er informanten zoals politie, jongerenwerk, verslavingszorg en de toezichthouders Drank- en Horecawet die vanuit de praktijk gegevens kunnen aanleveren ten behoeve van de risico-inventarisatie.

4.2 Prioriteiten

Op basis van de inventarisatie krijgen de onderwerpen met de hoogste risico's de hoogste prioriteit. Deze prioriteiten kunnen mede worden bepaald door politiek-bestuurlijke prioriteiten en landelijke prioriteiten. Op basis hiervan kan vervolgens jaarlijks, gecombineerd met de bestuurlijke prioriteiten, een afweging worden gemaakt van de prioriteiten die voor dat jaar gaan gelden. Dit maakt het mogelijk de uiteindelijke prioritering af te stemmen op de bestuurlijke dynamiek. Voor het bepalen van de ambitie op basis waarvan de toezichtcapaciteit is bepaald, is een globale prioritering gemaakt. Zie verder hoofdstuk 9.1

4.3 Interventiestrategie

De kern van de interventiestrategie is gebaseerd op de beleidspijlers handhaving, regelgeving en educatie. De risicoanalyse bepaalt in welke mate op een specifieke pijler wordt ingezet en welke setting (zie tabel 1) de meeste aandacht krijgt. Op basis van de uitkomsten wordt de uitvoeringsstrategie bepaald en bovendien in opvolgende jaren verfijnd en bijgestuurd. Omdat de alcoholproblematiek onderhevig is aan trends, wordt de risico-inventarisatie periodiek opnieuw uitgevoerd.

Tabel 1 schetst een overzicht van mogelijke maatregelen per beleidspijler. Uitgangspunt is dat per setting zoveel mogelijk combinaties worden gemaakt van elementen uit de verschillende pijlers die elkaar versterken. Idealiter wordt er per setting een geschikte maatregelenmix opgesteld. Daarbij zullen keuzes worden gemaakt die aansluiten bij de betreffende lokale situatie. Met name de interventies gericht op educatie worden al langere tijd, sinds het project 'Niks mis met fris', in Rivierenland uitgevoerd.

Tabel 1: Maatregelenmix per setting

Setting	Handhaving	Regelgeving	Educatie
Detailhandel	-Toezicht leeftijdsgrenzen	-	- Nalevingcommunicatie - Communicatie over DHW en alcoholregels
Horeca/ evenementen	-Toezicht leeftijdsgrenzen -Toezicht doorschenken -Handhavingsstappenplan	- Aanvullende eisen tav ontheffing DHW bij evenementen - Happy hours verboden (prijzacties)	- Nalevingcommunicatie -Training barpersoneel - Communicatie over DHW en alcoholregels
Thuis/ouders	-	-	-Alcoholopvoeding - Communicatie over DHW en alcoholregels
Sport/ Jongerencentra	-Toezicht leeftijdsgrenzen -Toezicht doorschenken -Handhavingsstappenplan	- Schenktijden beperken - Happy hours verboden (prijzacties)	-Training barvrijwilligers - Nalevingcommunicatie - Communicatie over DHW en alcoholregels
Scholen	-	Overleg over interne regels op school	- Overleg scholen over alcoholvoorlichting aan ouders - Communicatie over DHW en alcoholregels
Openbare ruimte	Toezicht openbare dronkenschap Toezicht bezit alcohol jongeren	-	Campagne

4.4 Handhavingsmix

Met de gewijzigde Drank- en Horecawet (per 1 januari 2013) is de gemeente toezichthouder geworden voor de DHW. De gemeenten in Rivierenland hebben gezamenlijk afspraken gemaakt over het handhavingsbeleid. De uitvoering van het toezicht is ondergebracht bij de Avri. Iedere gemeente maakt afzonderlijk concrete afspraken met de Avri over deze uitvoering. Het algehele doel van toezicht en handhaving is het realiseren van normconform gedrag. Om dat doel te bereiken zijn verschillende instrumenten beschikbaar: informeren, verleiden, afspreken en sanctioneren. Met name de toezichthouders zullen hiervoor over de benodigde competenties moeten beschikken.

Verleiden : mensen proberen te bewegen om zich aan regels te houden
Informeren : vertellen welke regels er zijn, voor wie en waarom
Afspreken : afspraken maken met (individuele) partijen om sanctioneren te voorkomen
Sanctioneren : alle maatregelen die ter beschikking staan om naleving van regelgeving af te dwingen of ongewenst gedrag te bestraffen

Inzet instrumenten

De volgende instrumenten zijn inzetbaar:

	Instrument	Criteria voor toepassing
Informeren	Educatief (gericht op kennis doelgroep t.a.v. regelgeving)	Doelgroep is niet bekend met regels, weet niet welk doel de regels dienen of begrijpen de regels niet (complexiteit van de regels)
	Waarschuwend (gericht op sanctiebeleid en pakkans)	Doelgroep is geneigd de regels te overtreden en onderschat het sanctiebeleid of de kans dat de overtreding wordt gesanctioneerd
	Normatief (appel op sociale norm)	Doelgroep is ongevoelig voor een (sociale) norm binnen de groep
Verleiden	Minder controle bij goed naleefgedrag	Doelgroep ervaart controles als een hoge last
	Adviseren bij uitvoering regelgeving	Doelgroep heeft de wil om regels na te leven, maar is hiertoe niet in staat vanwege o.a. kennisgebrek
Afspreken	Naar aanleiding van controles afspraken maken (inhoudelijk en procedureel)	Doelgroep is geneigd tot het maken en nakomen van afspraken over beëindigen van overtredingen en het voorkomen van nieuwe overtredingen
Sanctioneren	Bestuurlijke sancties	Sanctioneren na niet nakomen van afspraken of direct bij ernstige overtredingen, recidive, aanwijzingen dat afspraken maken zinloos is
	Bestuurlijke boete	Sprake van ongewenste situatie waarbij een financiële prikkel preventief kan werken

In een programmatische aanpak worden de volgende stappen onderscheiden:

1. Hotspots inventariseren
2. Interventiestrategie bepalen
3. Uitvoeren van interventiestrategie
4. Effectmeting en evaluatie

Zoals eerder aangegeven ligt de gemeentelijke prioriteit in dit plan, zowel als het gaat om preventie als om handhaving, bij de problemen rondom alcoholverstreking aan minderjarigen en het voorkomen van dronkenschap onder jongvolwassenen. Deze doelstellingen sluiten aan bij de volgende wettelijke bepalingen:

Leeftijdsgrens 18 jaar

- Artikel 20, lid 1 van de Drank- en Horecawet. Het is niet toegestaan om bedrijfsmatig of anders dan om niet alcoholhoudende drank te verstrekken aan een persoon van wie niet is vastgesteld dat deze de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt.
- Artikel 20, lid 4 van de Drank- en Horecawet. Het verplicht aanduiden van de leeftijdsgrens bij een locatie waar alcoholhoudende drank wordt verstrekt.
- Artikel 45 van de Drank- en Horecawet. Het verbod op het aanwezig hebben van alcoholhoudende drank op voor publiek toegankelijke plaatsen, voor jongeren onder de 18 jaar.

Dronkenschap/doorschenken

- Artikel 20, lid 5 van de Drank- en Horecawet. Het verbod om personen in kennelijke staat van dronkenschap toe te laten in een horecazaak of op het terras.
- Artikel 252 Wetboek van Strafrecht. Verbod om dronken personen te schenken.
- Artikel 453 Wetboek van Strafrecht. Verbod om zich in kennelijke staat van dronkenschap op de openbare weg te begeven.

4.5 Hotspots inventariseren

Hotspots zijn alcoholverstrekkers waar jongeren (tot 25 jaar) alcoholhoudende drank proberen te kopen. Op basis van de risico-inventarisaties zijn in de gemeente hotspots vastgesteld. Het gaat hierbij om de settings

- supermarkten - slijterijen - horeca - evenementen - sportkantines - jongerencentra, dorpshuizen - openbare ruimte		professionals en structureel karakter
<p>semi/non professionals
meestal tijdelijk karakter</p> |
|---|--|--|

4.6 Interventiestrategie bepalen

Op basis van de risicoanalyse en de hotspotlijst worden prioriteiten vastgesteld. Daarbij wordt een afweging gemaakt tussen de aandacht voor de leeftijdsgrens voor alcoholverkoop van 18 jaar en de bepalingen rondom dronkenschap, zoals het niet toelaten van dronken personen in een horecagelegenheid en het niet schenken aan klanten in kennelijke staat van dronkenschap. Elk jaar worden met het herijken van de hotspots tevens de handhavingsprioriteiten opnieuw vastgesteld.

Het toezicht kan worden onderscheiden in actief en passief toezicht. Actief toezicht vindt planmatig plaats (routinematig of projectmatig). Passief toezicht vindt plaats naar aanleiding van klachten, meldingen, calamiteiten of verzoeken om handhaving. De aantallen controles op jaarbasis, verdeeld over de diverse vormen van toezicht, zijn variabel en worden jaarlijks in het handhaving-programma opgenomen.

Leeftijdsgrens/dronkenschap inspectie

In overleg met de Avri worden afspraken gemaakt over de frequentie van het uitvoeren van controles en de locaties die daarbij prioriteit hebben. Samenwerking met de politie is belangrijk voor dronkenschap inspecties. De toezichthouder horeca heeft slechts de bevoegdheid om toezicht te houden op de DHW artikelen (toegang bieden aan dronken personen en naleving

leeftijdsgrens). Handhaving met betrekking tot het schenken aan dronken personen is voorbehouden aan de politie.

4.7 Uitvoeren van interventiestrategie

De sanctiestrategie en de bijbehorende tabel zijn opgenomen in het handhavingsbeleid zoals vastgesteld door de burgemeester op 7 januari 2014.

Voor de jongeren die zich niet houden aan de naleving kan in Rivierenland gebruik worden gemaakt van de Haltafdoening alcohol (Boete of Kanskaart).

Controles

Kern van de controlestrategie vormen de observatie inspecties die in burgerkleding uitgevoerd worden. Doel van deze controles is nagaan of de regels nageleefd worden. Bij niet naleving wordt een maatregel genomen en volgt een herinspectie (binnen 2 maanden). Als aanvulling kunnen surveillance inspecties ingepland worden waarbij de toezichthouder opvallend zichtbaar aanwezig is (m.b.v. herkenbare kleding). Hierbij wordt vooraf nauwkeurig geëvalueerd op welke locaties en op welke tijdstippen dit mogelijk is. Dit in verband met de veiligheid van de toezichthouder. Bepaalde evenementen zouden bijvoorbeeld geschikt zijn om zichtbaar aanwezig te zijn als toezichthouder. Samenwerking met de politie wordt bij deze acties goed voorbereid.

Toelichting

(Boven-)regionale gemeentelijke samenwerking is een pré bij leeftijdscontroles. Met name het feit dat toezichthouders steeds meer herkend worden maakt het op den duur moeilijk voor de toezichthouders om leeftijdsgrensovertredingen op heterdaad vast te stellen. Uitwisseling van regionale ervaringen biedt bovendien vaak inspiratie.

Een andere mogelijkheid is de inzet van mysteryshoppers als toets van de naleving van leeftijdsgrenzen, om vervolgens overtreders een waarschuwing te kunnen geven. Een maatregel nemen mag wettelijk niet, maar een brief of gesprek uiteraard wel. Dit ter bevordering van de naleving.

Nalevingscommunicatie

Communicatie kan het effect van de handhaving versterken. Het kan bijdragen aan een verhoogde subjectieve pakkans en aan meer draagvlak voor de maatregelen. Het is van belang de communicatie naar de diverse doelgroepen in goed overleg met andere afdelingen en partijen vorm te geven. Aangezien communicatie in dit plan vooral een educatief (uitleggen regels) en persuasief (aanzetten tot betere naleving) doel heeft, wordt dit verder uitgewerkt in het hoofdstuk 6 dat gaat over educatieve activiteiten.

Sanctiestrategie

De afhandeling van de geconstateerde overtredingen voor leeftijdsgrens en dronkenschap zal plaatsvinden volgens een handhavings-stappenplan:

1^e overtreding

Bij de eerste overtreding wordt een bestuurlijke boete opgelegd aan het betreffende verkooppunt. De hoogte van de boete is vastgelegd in het Besluit Bestuurlijke boete Drank- en Horecawet.

2^e overtreding (binnen 1 jaar)

Opnieuw een bestuurlijke boete met waarschuwingsbrief waarin gewezen wordt op mogelijke intrekking DHW-vergunning of tijdelijke ontzegging alcoholverkoop. Voor horeca en paracommercie zal een alternatieve sanctiemogelijkheid worden geboden in de vorm van een door de gemeente goedgekeurde training barcode/IVA (zie verder hoofdstuk 5).

3^e overtreding (binnen 1 jaar)

Intrekking of schorsen van de DHW-vergunning of ontzegging alcoholverkoop voor 3 weken.

5 Regelgevende activiteiten

De Drank en Horecawet (DHW) geeft gemeenten verschillende verordenende bevoegdheden. Regelgeving is geen verplichtend onderdeel van het gemeentelijke P- en H plan. Maar het levert een belangrijke bijdrage aan integraal alcoholbeleid. Om die reden staan in dit hoofdstuk drie effectieve en praktische maatregelen zoals die ook zijn opgenomen in het reeds vastgestelde gemeentelijke horecabeleid.

Er zijn verordenende bevoegdheden die een expliciete meerwaarde hebben in het terugdringen van de alcoholproblematiek zoals:

- Happy Hours beperken
- Voorwaarden stellen aan evenementen
- Beperken schenktijden paracommercie

Happy Hours beperken

De DHW maakt het niet mogelijk happy hours geheel te verbieden, maar de meest excessieve acties (meer dan 40% korting) kunnen wel worden afgetopt middels de verordening. Onderzoek laat zien (Meier e.a., 2008) dat de prijs van alcohol een belangrijke voorspeller is voor gebruik. En dat met prijsinterventies gebruik beïnvloed kan worden. Het verhogen van alcoholprijzen heeft zelfs het meeste impact op drinkers die heel veel drinken. Daarmee is deze maatregel een effectieve in het tegengaan van dronkenschap. In Buren is in de APV 2014 een verbod op prijsacties opgenomen.

Voorwaarden stellen aan evenementen

Het naleven van de leeftijdsgrens voor alcohol is moeilijk voor veel alcoholverstrekkers weten we uit onderzoek (Roodbeen e.a., 2014). Dit geldt ook voor het naleven van de bepalingen rondom dronkenschap en doortappen en dan met name op evenementen. De DHW biedt gemeenten de mogelijkheid om voorwaarden te stellen aan het verlenen van een ontheffing van de DHW, zoals dat bij evenementen het geval is (artikel 35, lid 2).

Bij bepaalde grote evenementen en tentfeesten wordt vooraf overlegd met de organisatie over de alcoholverstrekking.

Op tentfeesten wordt geregeld voorlichting gegeven door bijvoorbeeld Iriszorg met betrekking tot alcoholgebruik.

Beperken schenktijden paracommercie

Het vastleggen van de schenktijden in de paracommercie is een wettelijke verplichting voor gemeenten. Het beperken van schenktijden niet. In Buren is de verplichte verordening met betrekking tot het voorkomen van paracommercialisme onderdeel van de APV 2014. Bij de vaststelling ervan is uitgegaan van continuering van het al vele jaren geldende beleid van het college van burgemeester en wethouders. De volgende schenktijden gelden:

Artikel 2:34b Regulering paracommerciële rechtspersonen

1. Een paracommercieel rechtspersoon kan, onverminderd het bepaalde in artikel 2:29, alcoholhoudende drank uitsluitend verstrekken vanaf één uur voor de aanvang en tot uiterlijk één uur na afloop van een activiteit die wordt uitgeoefend in verband met de statutaire doelen van de rechtspersoon.
2. Een paracommercieel rechtspersoon verstrekt geen alcoholhoudende drank tijdens bijeenkomsten van persoonlijke aard en bijeenkomsten die gericht zijn op personen welke niet of niet rechtstreeks bij de activiteiten van de desbetreffende rechtspersonen betrokken zijn.

In het verplichte bestuursreglement moet het bestuur aangeven welke schenktijden precies worden gehanteerd en moet ook tot uiting komen welke maatregelen worden genomen om te beperken dat jongeren in aanraking komen met alcohol.

6 Communicatieve en educatieve activiteiten

Zowel voor ondernemers/verenigingen als ouders en hun kinderen is het van belang tekst en uitleg te krijgen bij de normen die er in de samenleving zijn voor het gebruik en de verkoop van alcohol. Het is bekend dat de kennis rondom alcohol en de gevolgen van alcoholmisbruik kan bijdragen aan meer draagvlak voor alcoholbeleid.

Bij de communicatie wordt gebruik gemaakt van verschillende communicatiemiddelen. In Buren zal na het vaststellen van het P en H plan een artikel in De Stad Buren worden gepubliceerd en de website van Centrum Jeugd en Gezin (CJG) zal worden aangepast.

De preventie activiteiten zijn met name gericht op de omgeving van de jongeren. Voor een belangrijk deel gaat het daarbij om de sociale en professionele omgeving van jongeren. Daarbij onderscheiden we drie doelgroepen die invloed kunnen hebben op het alcoholgebruik van jongeren:

- Alcoholverstrekkers
- Ouders
- Scholen

De communicatie en educatie die bedoeld is voor de jongeren, die de uiteindelijke doelgroep vormen, loopt vooral via het onderwijs en via de ouders. De jongeren worden rechtstreeks bereikt door de inzet van peers* van Iriszorg. Peers bezoeken evenementen in Rivierenland waar ze in gesprek gaan met jongeren over hun alcoholgebruik.

Wat betreft de communicatie over het handhavingsbeleid zijn er twee belangrijke doelen:

- vergroting van het maatschappelijke draagvlak voor het handhavingsbeleid;
- vergroting van de bekendheid van de geldende regels bij de alcoholverstrekker, hetgeen kan bijdragen aan een vergroting van de kans op 'spontane naleving' van die regels.

6.1 Alcoholverstrekkers

Met de term alcoholverstrekkers worden alle personen bedoeld die verantwoordelijk zijn voor een adequate naleving van de eerder genoemde bepalingen in de DHW. Dat kunnen zijn horecaondernemers, barpersoneel, barvrijwilligers, portiers, caissières, filiaalmanagers etc. Van deze (semi-)professionals wordt verwacht dat ze de leeftijdsgrens voor de verstrekking van alcohol kennen en naleven, evenals het verbod op doorschenken bij dronkenschap en het toelaten van personen in kennelijke staat van dronkenschap in de onderneming, vereniging of het evenement.

Training

Belangrijk is vooral dat een alcoholverstrekker zich bewust is van zijn/haar verantwoordelijkheid en in staat is juist te handelen, ook wanneer er weerstand is bij de klant. Om alcoholverstrekkers hierin te bekwalimen zijn trainingsprogramma's ontwikkeld zoals Barcode voor barpersoneel, de IVA (Instructie Verantwoord Alcoholgebruik) training voor barvrijwilligers en de Evenementen IVA. Om vrijwilligers te leren hoe ze met verantwoordelijkheid om kunnen gaan bieden we in Buren een IVA-training aan paracommerciële instellingen aan.

** Peers Iriszorg zijn hbo studenten tussen de 17 en 25 jaar die een interne opleiding krijgen waarin ze leren over verslaving en middelen in gesprek te gaan met andere jongeren met als doel bewustwording te creëren over genotmiddelen.*

Nalevingscommunicatie

Naleving van de wet kan naast individuele training worden beïnvloed door nalevingscommunicatie. Doel van nalevingscommunicatie is om een gedragsverandering te veroorzaken bij de doelgroep en om de subjectieve pakkans te vergroten.

Na de vaststelling in december 2013 van de APV 2014 en de nadere regels en beleidsregels (inclusief handhavingsbeleid) horeca, zijn alle alcoholverstrekkers in Buren hierover geïnformeerd op informatieavonden en per brief. Daarbij is nog maar eens onder de aandacht gebracht waar aan voldaan moet worden en is tevens gewezen op het feit dat het toezicht op de naleving van de wet is ondergebracht bij de Avri.

'Successen vieren' draagt bij aan het vergroten van de 'spontane naleving'. Om die reden wordt ook altijd een persbericht opgesteld na de jaarlijkse integrale horecacontroles. En ook bij individuele handhavingsacties wordt de pers actief in kennis gesteld. Periodiek kan ook worden gecommuniceerd over de resultaten van de controles door de Avri.

6.2 Onderwijs

De school is een belangrijke pedagogische omgeving voor jongeren. Ook als het gaat om alcoholgebruik leren jongeren op school wat wel en niet verstandig is. Gedragsverandering creëren via voorlichtingsprogramma's blijkt lastig, zo niet onmogelijk (Bator, 2010). Toch is het relevant dat jongeren geïnformeerd raken over de risico's van alcoholgebruik. Niet zozeer om gedrag te beïnvloeden, maar om het gebruik te de-normaliseren en daarmee aan draagvlak te werken voor effectievere gedragsmaatregelen als handhaving en specifieke regelgeving. Met name de informatie over wat alcohol met de hersenontwikkeling doet is bruikbaar hierbij. Dat geldt niet alleen voor jongeren, maar ook voor hun ouders. Scholen worden daarom aangemoedigd om activiteiten voor ouders rond dit thema te organiseren. In Rivierenland heeft de preventiewerker van Iriszorg contact met de meeste scholen voor voortgezet onderwijs over de implementatie van effectieve (les)methodes. Verder is Stichting Voorkom actief op christelijke (basis)scholen.

Via het regionale project Gezonde School (Regiocontract 'Ik Kies Rivierenland Gezond' 2012-2015)) voeren medewerkers van de GGD Gelderland Zuid adviesgesprekken met scholen over hun genotmiddelenbeleid.

Een goed schoolprogramma biedt meer dan voorlichting en besteedt ook aandacht aan regels voor leerlingen en personeel met betrekking tot alcoholgebruik bij schoolfeesten, kampen, excursies en studiereizen.

6.3 Ouders en de thuissituatie

Alcoholopvoeding

Ouders onderschatten systematisch hoeveel hun kinderen drinken. Ze denken bovendien veelal dat het gedrag van hun puber volledig wordt bepaald door hun vrienden e.d. terwijl zij wel degelijk ook zelf invloed hebben op het alcoholgebruik van hun kinderen (van der Vorst, 2006). De beschikbaarheid van alcohol in huis en het stellen van regels zijn geschikte instrumenten om alcoholgebruik tegen te gaan. Uit onderzoek blijkt dat kinderen van ouders die geen duidelijke regels hebben afgesproken en geen leeftijdsgrens hebben gesteld voor het drinken van alcohol al op jongere leeftijd beginnen met drinken. Ze drinken bovendien vaker dan jongeren waarvan de ouders wel een leeftijdsgrens hebben gesteld.

Tijdens de uitvoering van het regionale project 'Niks mis met fris' is veel geïnvesteerd in de voorlichting aan ouders. Zowel via persoonlijke contacten van de jeugdgezondheidszorg als via het verspreiden van campagnefolders waarbij ouders gestimuleerd worden om in gesprek te gaan en afspraken te maken met hun kind rond alcohol (en andere genotmiddelen). In een aantal gemeenten waaronder Buren worden onderdelen van 'Niks mis met fris' nog steeds uitgevoerd.

Ouders zijn door de landelijke campagne 'NIX18' geïnformeerd over de nieuwe leeftijdsgrenzen. In Buren zal na vaststelling van dit plan de informatie op de website van het Centrum voor Jeugd en Gezin worden aangepast en een artikel in de Stad Buren worden geplaatst.

6.4 Jongeren

Hoewel in dit plan vooral aandacht is voor een aanpak waarbij jongeren via hun omgeving worden bereikt zijn er natuurlijk ook interventies waarbij jongeren rechtstreeks worden aangesproken.

In de regio zijn diverse tentfeesten waar medewerkers van Iriszorg en peers met de jongeren in gesprek gaan over (hun) alcoholgebruik, de risico's hiervan en de alternatieven hiervoor. Jongeren worden ook bereikt via landelijke campagnes zoals de huidige campagne met bijbehorende website 'NIX18'.

7 Effectmeting en evaluatie

Toezicht op de naleving van de Drank- en Horecawet door de gemeente is nieuw in 2014. De resultaten worden gebruikt als een soort nulmeting. Door de uitvoering van de controles in 2014 en 2015 zal blijken hoe het staat met de naleving en welke doelen er gesteld moeten worden in de daaropvolgende periode en om welke acties dit vraagt. De opgedane ervaringen worden gebruikt om het beleid zo nodig bij te stellen en om een nieuw Preventie en Handhavingsplan te maken aansluitend bij de nieuwe (regionale) nota gezondheidsbeleid in 2016. Daarnaast zal er gebruik worden gemaakt van de resultaten van de gezondheidsmonitor (EMOVO).

8 Samenwerking

Uitgangspunt van dit plan is het beïnvloeden van de omgeving van de jonge drinker opdat deze 'verleid' wordt meer gezonde en veilige keuzes te maken met betrekking tot alcohol. In de interventiestrategie is vastgesteld op welke maatregelen wordt ingezet om jongeren te beïnvloeden richting een verantwoorde leefstijl.

Zoals in hoofdstuk 3 is geschetst, werkt alcoholbeleid het beste als op meerdere beleidspijlers tegelijkertijd wordt ingezet. Hierdoor is het van belang om intern maar ook extern samen te werken. De belangrijkste samenwerkingspartners zijn o.a. politie, ondernemers/verenigingen, scholen, gezondheidsorganisaties zoals GGD en Iriszorg, jongerenwerkers.

9 Stand van zaken toezicht en preventie

In de gemeente Buren zijn afspraken gemaakt over het toezicht op de naleving van de Drank- en Horecawet met de Avri en preventieafspraken met Iriszorg om te voorkomen dat jongeren beginnen met genotmiddelen (alcohol en roken) en het terugdringen van (schadelijk) alcoholgebruik bij jongeren.

9.1 Toezicht

Het toezicht op de naleving van de Drank- en Horecawet is per 1 januari 2014 onder gebracht bij Avri Handhaving. Er is voor Buren ruim 300 uur aan toezichtcapaciteit gereserveerd. Daarbij is uitgegaan van controles in tweetallen, door een BOA en een stagiair. Het staat de Avri echter vrij om dat toezicht anders te organiseren. Bij de berekening van die capaciteit lag de nadruk op de controle van die alcoholverstrekkers waar veel jongeren (kunnen) komen. Dit worden hotspots genoemd. Daarbij gaat het om cafés, maar ook om cafetaria's, evenementen en winkels. Het is de bedoeling dat iedere hotspot tenminste 1x gecontroleerd wordt. Daarnaast moet per jaar een kwart van alle alcoholverstrekkers bezocht worden voor een basiscontrole.

Voorheen was de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit belast met het toezicht op de naleving van de Drank- en Horecawet. In de praktijk gebeurde dat maar heel marginaal. De meeste alcoholverstrekkers in Buren zijn zelden of nooit gecontroleerd. Naar verwachting zal er een preventieve werking van uit gaan als de alcoholverstrekkers weten dat er gecontroleerd wordt. De bevindingen van de toezichthouders kunnen weer gebruikt worden voor de nulmeting ten behoeve van het Preventie- en Handhavingplan 2016-2020 als onderdeel van het Gezondheidsbeleid.

9.2 Preventie

De gemeente Buren zet in op het weerbaar maken van jeugd. Daarvoor krijgen de kinderen van groep 7/8 van het basisonderwijs weerbaarheidstrainingen aangeboden. Die weerbaarheid heeft een aantal effecten:

- aan de ene kant zullen jongeren minder snel toegeven aan slechte gewoontes, als ze zich bewust zijn van het feit dat ze zelf invloed hebben op hun leven.
- Daarnaast zullen ze minder beïnvloedbaar zijn door leeftijdsgenoten die hen proberen aan te zetten tot gedrag waar ze eigenlijk geen zin in hebben.
- Tenslotte krijgen kinderen door de weerbaarheidstraining inzicht in de gevolgen van het eigen handelen voor zichzelf en voor hun omgeving. Dit alles vanuit het idee dat we de boze buitenwereld niet uit kunnen bannen, maar we kunnen er wel voor zorgen dat negatieve effecten minder vat hebben op onze jeugd. Zo is onze jeugd beter in staat om zelfstandig gezonde keuzes te maken.

Naast deze vaardigheid moet onze jeugd uiteraard ook weten wat verstandig is om te doen, en wat onverstandig is. Daarom investeert de gemeente ook in informatie aan jeugd én hun ouders. Daarbij werkt de gemeente samen met IrisZorg, de organisatie met kennis over verslavingszorg en preventie van middelengebruik.

Voorbeelden van de preventieactiviteiten die IrisZorg op dit moment uitvoert:

- Informatie verstrekken aan instellingen over alcohol en drugs, zoals Humanitas, Mozaïek Welzijn, Halt, JP vd Bent, Slachtofferhulp, RIBW, UWV/jongerenloket, de GGD en Bureau Jeugdzorg.
- Alle ouders van kinderen in de groepen 8 van het basisonderwijs in Buren informeren over genotmiddelen.
- Peers inzetten op tentfeesten en recreatieplassen. Een groot team van peers spreekt jongeren aan om bewust om te gaan met middelen waaronder alcohol.
- Aanbieden van programma's op alle scholen voor voortgezet onderwijs in Rivierenland.
- Aanbieden van cursussen verantwoord alcohol schenken voor paracommerciële horeca.

Het straathoekwerk van IrisZorg legt contact met jongeren die middelen (waar onder alcohol) gebruiken en probeert hen zo ver te krijgen dat ze het gebruik minderen of stoppen.

10 Samenvatting

Er wordt in de gemeente Buren al veel aan alcoholpreventie en –voorlichting gedaan. Dit valt ook af te lezen uit de cijfers van het Emovo-onderzoek van 2011. In 2014 en 2015 gaan we hiermee verder.

Het streven is om de dalende trend in alcoholgebruik voort te zetten.

Het toezicht op de naleving van de Drank- en Horecawet is nieuw voor de gemeente. De nadruk ligt daarbij op het verbod op het verstrekken van alcohol aan jongeren onder de 18 jaar. Maar uiteraard wordt ook gecontroleerd op de totale naleving van de wet. Het is aannemelijk dat van de controles ook een preventieve werking uit zal gaan.

In 2014 en 2015 zal aan de hand van de controles geïnventariseerd worden hoe het met de naleving van de wet is gesteld in Buren. Aan de hand van die cijfers zal voor het P- en H plan als onderdeel van het Gezondheidsbeleid 2016-2020 gerichter en concreter doelstellingen worden bepaald en interventies worden ingezet.

Literatuurlijst

Babor e.a. (2010). *Alcohol no ordinary commodity*. Oxford: University press.

Bieleman, B., Kruize, A. & Zimmerman, C. (2011). *Monitor alcoholverstreking jongeren 2011*. Groningen: Intraval.

Crews, F.T., Braun, C.J., Hoplight, B., Switzer, R.C. 3rd, & Knapp, D.J. (2000). Binge ethanol consumption causes differential brain damage in young adolescent rats compared with adult rats. *Alcohol: clinical and experimental research*, 24(11), 1712-1723.

Dalen, W.E. van, Franken, F., de Greeff, J., Mulder, J., van Straten, P. & van der Wulp, N.Y. (2013). *Het perspectief voor de Alcoholvrije School in Nederland*. Utrecht: STAP

Dijck, D. van, & Knibbe, R.A. (2005). *De prevalentie van probleemdrinken in Nederland: Een algemeen bevolkingsonderzoek*. Maastricht: Universiteit van Maastricht.

Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., & Kraus, L. (2012). *The 2011 ESPAD report: Substance use among students in 36 European countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information and Alcohol and Other Drugs (CAN).

Holder, H. D. (1998). *Alcohol and the Community: A Systems Approach to Prevention*. Cambridge: Cambridge University Press.

Meier, P. et al. (2008). The independent review of the effects of alcohol pricing and promotion. Summary of Evidence to Accompany Report on Phase 1: Systematic Reviews. School of Health and Related Research, University of Sheffield, UK.

Moerman, M., Timmers, M. (2012). Emovo, Jeugd in Rivierenland. Resultaten van een onderzoek naar gezondheid, welzijn en leefstijl van 2e en 4e klassers voortgezet onderwijs

Reynolds, R.I. (2003). *Building Confidence in Our Communities*. London: London Drug Policy Forum.

Roodbeen, R., Lie, K.J. & Schelleman-Offermans, K. (2014). *Alcoholverkoop aan jongeren 2013*. Nuchter, kenniscentrum leeftijdsgrenzen.

Van der Vorst, H., Engels, R.C.M.E., Meeus, W., & Dekovic, M. (2006). Parental Attachment, Parental Control, and Early Development of Alcohol Use: A Longitudinal Study. *Psychology of Addictive Behaviors*, Vol. 20, No. 2, 107–116

Verdurmen, J., Monshouwer, K., Dorsselear, S. van, Lokman, S., Vermeulen-Smit, E., & Vollebergh, W. (2012). *Jeugd en riskant gedrag 2011: Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek scholieren*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Wagenaar, A.C., Toomey, T.L. & Erickson, D.J. (2005). *Complying With the Minimum Drinking Age: Effects of Enforcement and Training interventions*. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 29, 2, 255-262
icoinventarisatie en de hotspotlijst worden prioriteiten vastgesteld.